

РЕЦЕНЗИИ И АНОТАЦИИ
REVIEWS AND ANNOTATIONSЗА ЕДНА РАЗЛИЧНА ДОРА ГАБЕ И НЕЙНАТА ДОБРУДЖА:
КУЛТУРЕН КОНТЕКСТ И ЛИТЕРАТУРНА ГЕОГРАФИЯ**Мая Горчева**

Университет по библиотекознание и информационни технологии

<https://doi.org/10.70300/E9haGAQRBM>

Резюме: В рецензията за книгата „Дора Габе и Добруджа“ от Кремена Митева си поставяме за цел да очертаем изследователския метод и да изведем продуктивни посоки за разширяване на литературната биография на поетесата и уплътняване на познанието за съвременната социокултурна среда, както очертаваме нови тематични ядра в литературната компаративистика и социология с образите на Добруджа. Вместо да задава теоретична рамка, изследователката показва евристичните възможности на съпоставителното разглеждане на документалните и художествените източници, превръщайки архивното наследство в основа на съвременния разказ за осмисляне на връзката между литература, творческа биография и география. Предложеното изследване едновременно е ценен научен принос и е отворено към широката читателска публика.

Ключови думи: Дора Габе; Добруджа; литература и география; архив

Една от повтаряните и банализирани теми в националната литературна история, с която се въвеждат редица от водещите имена в канона, е за връзката между твореца и пространството, в което е роден и израсъл, от която се извежда както регионалното своеобразие на художествения му свят, така задължително се посочва и двуединството на регионалното с общочужданото обобщение. Не бихме могли да подведем биографията на Дора Габе под тази схема. Добруджа е родният ѝ край, но самата тя е от племето без дом и родина – „Да не забравиш, че си внучката / на цар Давида!“, заръчва преди смъртта си баща ѝ („Друговерка“). Както в това стихотворение, другаде ще бъдем пренесени в далечни пространства: в поемата „Лунатичка“ ведно са събрани софийските топоси – „[к]убетата на „Александър Невски“, „[н]а паметника бронзовия кон“, „релсите по „Пиротска“, Витоша – и „кулата на църквата „Света Мария“, „краковската

стара катедрала“, с географски нефиксираните максимално общи – мината под земята, „големите световни параходи“, слънцето. Пространството на нейната лирическа героиня се съизмерва с понятия като свят и Небитие, а настоящето – с „писъка на трена“. Житейските и професионалните цели водят поетесата по различни маршрути, прекосяващи границите.

Можем обаче да разпознаем особената ѝ привързаност към Добруджа, тъй като топонимът се появява в редица нейни творби. Съдбовната посветеност на родната земя, уплътнена с многобройни литературни, а и чисто биографични или социални свидетелства, е разгледана в книгата „Дора Габе и Добруджа“, дело на Кремена Митева, дългогодишен уредник в Дом-паметник „Йордан Йовков“, гр. Добрич (Miteva 2024). Към Йовковия мемориал след смъртта на Дора Габе през 1983 г. е създаден фонд на нейно име, където се добавят нови документи, чието популяризиране с изложби или научни сесии влиза в програмата му.

С какво тази книга добавя нещо ново към познанието за поетесата, за която, изглежда, „е казано почти всичко“ (Miteva 2024, 6)? Ето изходната точка за авторката на книгата, която в уводните си думи, след като привежда изобилната библиография с просопографии и документални източници за поетесата, обобщава:

„Наистина, тъй като е наш съвременник, за нея се знае твърде много. Това е колкото вярно, толкова и неточно. Оказва се, че в живота ѝ все още има неразбулени тайни. Дали това е случайност, или самата тя съзнателно е създавала легенди около името си? Може би и двете“ (Miteva 2024, 6).

Подходът, избран от Кремена Митева, е да представи както сведенията от документите, включително неогласени досега архивни източници, така и това, което Дора Габе разказва за себе си или за което свидетелстват поетичните ѝ текстове, в съпоставка с предходни изследвания и спомените на тези, които са я познавали. Излагайки разнородните източници, тя прави опит да постигне по-доброто им разбиране, при все че остават отворени въпроси. Освен това, за да се оцени приносът на проблематиката, трябва да се отчете, че социалистическата историография поради идеологическата си ориентация е възпрепятствала проучването на румънското владичество на Добруджа и освобождението ѝ (Miteva 2024, 300), в противоположност на първостепенното място на този период в обществената дейност на поетесата. Конкретните теми, изложени в 16 относително самостоятелни глави, като се тръгва от възстановката на семейната история и най-ранните ѝ години, показват, че всъщност за Дора Габе само привидно „почти всичко се знае“. Останали са много неизвестни, въпреки че отдавна се е установил общ непротиворечив разказ за поетесата. Такива са основни данни като датата и мястото на раждане, като липсващата сигурност за датата 28 август 1886 г., за които се приема с примиряващото разбиране, че ако „родното място на човека Дора Габе не е съвсем ясно, то родното място на поета Дора

Габе е с. Дъбовик“ (срв. Miteva 2024, 50–55). Също тъй различни са версиите на името, прието след покръстването, които намират тук еднозначно решение след публикуването на акта на светото кръщение, с което приема името Теодора (Miteva 2024, 152–153).

Не е уточнено и кога, къде и какво учи, след като постъпва в университет – естествени науки или литература (Miteva 2024, 112).

От възстановката на биографията на поетесата изскачат и редица факти, които осветляват детайли от биографиите на други личности, например приятелството на учителя Йовков с брата на Дора Габе, наричан Сеня (Израел Габе), характера на Боян Пенев, гост и в чифлика в Харман Куюсю, откъдето е останала негова рисунка (Miteva 2024, 63), както и сведението, че за своите първи пътувания до библиотеките „в странство“ заедно с младата си съпруга той получава средства от своя тъст Петър Габе (Miteva 2024, 61, 165, 172). Докосванията до Яворов продължават и в месеците на неговата слепота (тъй като брат му живее в дома на Петър и Екатерина Габе). В странните си преображения съдбата отрежда на Дора Габе и майка ѝ Екатерина да са тези, които ще извършат ритуалното умиване на мъртвото тяло на поета (Miteva 2024, 175).

Темата за изпитанията на Дора Габе поради еврейския ѝ произход добавя важни подробности за реконструирането на този период от българската история по време на Втората световна война.¹ Покрай личната биография книгата възсъздава и фигури от българското еврейство, присъстващи в културния живот, които са били решаващият фактор за значими събития, макар че имената им липсват от представителните преразкази. Петър Габе поддържа връзки с д-р Цемах Рабинер, главен равин, директор на „Дойче шуле“ в София, и особено с неговия приемник д-р Маркус (Мордехай) Еренпрайс, главен равин, в чиято квартира в дома на Мара Белчева Дора Габе отсяда в годините на следването си (Miteva 2024, 70–72). Тъкмо в неговия дом се събират видни личности от културния елит и Петър Габе се среща с д-р Кръстев или П. П. Славеиков, с които е поддържал добро познанство и кореспонденция (Miteva 2024, 72–74). Така да се каже, с Петър Габе Добруджа влиза в кръга на обществената тематика на списанието на модернистите още от 90-те години на XIX в. Именно оттук се среща и Дора Габе с редактори на „Мисъл“ преди първите си публикации и стихосбирката. А Петър Габе, добре познат в столицата, разменя писма с редица политици, канен е за сътрудник в „Периодическо списание“ от Ив. Ев. Гешов и по-късно в „Списание на БАН“ (Miteva 2024, 64–67).

Епизоди от биографията на поетесата актуализират връзките ѝ с редица личности от културния пейзаж, например скулптора Борис Шатц (Miteva 2024, 68–69), Петко Росен (Miteva 2024, 76–77), д-р Елиза Пастернак и близнаците Любен и Панчо Владигерови (Miteva 2024, 103–107), пое-

тесите Северина (Ружа Драганова-Тенева) (Miteva 2024, 110; 281) и Екатерина Ненчева, оперния певец Петър Райчев (Miteva 2024, 134–136), учителя Йордан Йовков (Miteva 2024, 132–134) и много други.

Други изваждат наяве срещите ѝ с личности, останали неизвестни, но със смайваща ерудиция, житейски такт и творчески заложби, като учителя Костадин (Коста) Чехларов (Miteva 2024, 85) – близък приятел на семейство Габе и наставник на младата поетеса, един от кумовете на сватбата ѝ. Неговата импресия „На брега на Черното море. Лирически излияния“² разкрива емоционалните полюси на модерното светоусещане, както и въвежда към една необгледана тема – за присъствието на морето в манталитета на добруджанеца (Miteva 2024, 86–89). Запазено е и свидетелство, че за Дора Габе родната Добруджа е море и равнина.³ Жадуваното завръщане към родната земя, загубена в злощастното стечение на историческите събития, има отвъднациоанално измерение, прераствайки в съдбовен порив към Обетованата земя. В идеалното отечество се сливат националното пространство с универсалния библейски символ.⁴ Петър Габе пък избира да я характеризира по аналогия с актуалните икономически региони и я нарича „нашата Калифорния“ (Miteva 2024, 268).

Морето присъства още в ранните стихове на Дора Габе от началото на ХХ век, както в ранната поезия на Йовков, наскоро събрана в томчето „Стихотворения“ под съставителството на Кремена Митева.⁵ По-късно морето присъства като метафора или посока в разказите му. Така текстовете на добруджанци дават солидни аргументи за сродството на сухоземния манталитет с морската стихия. Засега обаче тази тематика остава неозвучена извън литературнокритическия дебат. Също тъй в разрез със стереотипите и предубежденията за нагласите на българина е признанието на Дора Габе: „Като ученичка обичах математиката, но и морето, звездите“ (Miteva 2024, 12), а една от детските ѝ книги е за астрономия (Miteva 2024, 79).

Интерпретацията на биографичните данни и психологията и жизнения път на поетесата се оказва богато нюансирана, често пъти с неочаквани отклонения, макар че не излиза от рамките на вече установения биографичен разказ. Творбите ѝ, посветени на Добруджа, са изброени в главата „Добруджа като литературна тема“ (Miteva 2024, 301–331). Страстната посветеност на родната Добруджа има израз в един привидно повече от стандартен жанров модел на връщането към детството. Но вместо реалистичен разказ и саморазбираща се мемоаристика Дора Габе създава цикъла с импресии „Някога“, в които детското преживяване неусетно прелива в сюрреализъм. Добруджа не е географски топос и местообитание на детството, а възплъщение на изначалните сили на битието и виталността, на детското учудено възприятие, което става сърцевина и на поетичния ѝ свят и подстъп към „тайната на света“.

В главата са представени по-подробно и другите позабравени днес творби, като пътеписа „Впечатления от Добруджа“ (1917–1918), поетичния

цикъл „Добруджански песни“ (1917), цикъла Добруджа („Земен път“, 1928). Предмет на специализиран литературоведски интерес е историята на написания, но неиздаден роман „Златна земя“ (1951–1952), изцяло изграден по конюнктурните норми на „производствения роман“ (Miteva 2024, 321–326). Към „добруджанския корпус“ се добавя и останалата недовършена едноименна поема (Miteva 2024, 327–330).⁶

С много детайли книгата проследява енергията, с която Дора Габе отстоява правата на своята родна Добруджа и с политически средства благодарение на международните си контакти като председател на българския ПЕН. В главата „Обществено служене на Добруджа“ (Miteva 2024, 266–300) са изложени данни за приносите ѝ като един от пратениците, които отстояват каузата на ограбеното от следвоенните договори отечество. Това е поредица от сказки и срещи с политици и хора на перото в европейските столици (Miteva 2024, 240–243) и в страната (Miteva 2024, 270–284). С този гражданско-патриотичен ангажимент Дора Габе изпълнява и заръката на своя баща, прокуден на стари години от добруджанските си земи. С приближаването на старостта и поетесата все по-дълбоко преживява връзката с родната земя. Въпреки отслабените си сили тя не пропуска всеки повод да пътува, нито ежегодните празници на детската книга и срещите с добруджанските деца.

Събирайки непротиворечиво традиционните литературни образи с авангардистката поетика или с изчистената до всекидневния език космическа необхватност, Дора Габе остава едновременно прозрачно достъпна и загадъчно вглъбена. „Нейно Теменужество“, както я нарича Катя Кузмова-Зографова (Kuzmova-Zografova 2010), вдъхновява и толкова разнородни литературни образи, като Нона от Йовковия роман „Чифликът край границата“ (1934) и Константина от романа на Витезслав Незвал „Като две капки вода“ (1933), въплътена е в поезията на Яворов, Йордан Стубел и Незвал. А в детската литература, в която е некоронованата царица със своите неувявящи попадения, неизгубили и частица от свежестта си и за днешните поколения, Ангел Каралийчев я увековечава в повестта „Тошко Африкански“ (Velkikhkov 2013).

И книгата, посветена на „Нейно Теменужество“, следва установения модел на творческия портрет, като едновременно с това излиза от рамките му. Избирайки да изгради разказа си за поетесата в съчетанието на „различни гласове“, изследователката Кремена Митева сама не може да определи жанра ѝ:

„Текстът, който се получи, до голяма степен ме изненада. Намерението ми беше да напиша научно или научнопопулярно изследване. На места обаче се появиха есеистични фрагменти. Освен това включих повече поезия, отколкото възнамерявах. Всичко това стана непреднамерено, интуитивно. Надявам се така книгата да е по-достъпна за четене“ (Miteva 2024, 8).

Онова, което обединява тези гласове, навярно е стремежът към непосредствения простота и вгълбеност, за чиято философска наситеност Миглена Николчина казва: „Бихме могли да наречем тази поетика минималистична, ако „сгъстяването на тишината“ у Габе не оставяше усещането за лека задыханост, която превръща минимализма в своеобразен експрес“ (Nikolchina 2002, 95). Книгата е своеобразен диалог между поетически натюрел, лична биография, поезия и „духа на мястото“. Многогласието не само предлага многостранност на предадените сведения, но е по-адекватно за щедро отворения поетически свят на Дора Габе и вгълбената му простота. Мост към актуалните прочити и знание за поетесата са окръглящите глави „Потомци“ (Miteva 2024, 361–368) и „Места и знаци на памет“ (Miteva 2024, 369–385). Те насочват към културното своеобразие на региона, из който израства поетичният порив на Дора Габе и който днес прегръща мисията за опазването на духовното ѝ наследство. Книгата е издадена с финансовата подкрепа на Община Добрич и на Добруджанския научен институт, с посвещение за 140 години от заселването на Петър и Екатерина Габе в Южна Добруджа, припомняйки първите години от превръщането на „българската Калифорния“ в икономически пионер в земеделието и увенчавайки етническото и културното многообразие на този край.

Фон на личната творческа биография е тази на Добруджа и историческата ѝ съдба. И обратно, темата за мястото разкрива биографичната основа в творчеството на поетесата. От една страна, такъв изследователски ракурс показва сложните преплитания между литература и география до отлагането на пространството като уникална поетика на простота и космическа необозримост, а от друга, чрез него е уплътнен поетическият свят и са заземени разнообразните социални роли на поетесата. Дори експериментът в поетиката, какъвто виждаме в „Някога“, е пряко свързан с тематиката, а тя е детството сред добруджанските поля.

БЕЛЕЖКИ

¹ Срв. вече изнесените данни в (Pencheva 2010).

² Отпечатана в „Мисъл“, 1897, кн. 5–6 от май-юни, 456–460 – броя в памет на убийството на Алеко Константинов, и подписана с инициалите К. Ч.

³ Срв. (Ivanova 2010, 158).

⁴ Събира ги Миглена Николчина в образа „Нивите на Рут и нивите на Добруджа“ (Nikolchina 2002, 78–79).

⁵ ЙОВКОВ, Й. *Стихотворения*. Съставител, предговор и послеслов Кремена Митева. Велико Търново: Фабер, 2024.

⁶ В книгата не намира място сведението, че през 1975 г. Дора Габе е сключила контрактиция за написване на роман за Добруджа в годините на румънска окупация, за който е събирала материали, но така и остава ненаписан (за което можем да заподозрем външнополитически съображение предвид тогавашните „братски“ българо-румънски отношения), срв. (Vartuninska 2010, 229).

ЛИТЕРАТУРА

- ВЕЛИЧКОВ, П., 2013. Каралийчев понижава Дора Габе в слугиня. В: *Прототипи и герои: тайни, загадки, съдби*. София: Изток-Запад, 126–137.
- ВЪРТУНИНСКА, Р., 2010. Мълчанието в творчеството на Дора Габе. В: МИТЕВА, К.; ПАСКАЛЕВА, М. (ред.) *120 години от рождението на Дора Габе*. Юбилеен сборник. Научни доклади и спомени. Добрич: Фабер, 229–236.
- ИВАНОВА, М., 2010. „Дъbove прастари, прадеди вековни!“. В: МИТЕВА, К.; ПАСКАЛЕВА, М. (ред.) *120 години от рождението на Дора Габе*. Юбилеен сборник. Научни доклади и спомени. Добрич: Фабер, 156–164.
- КУЗМОВА-ЗОГРАФОВА, К., 2010. Многоликата Дора Габе. Верската, етническата и националната идентичност на поетесата. В: МИТЕВА, К., ПАСКАЛЕВА, М. (ред.) *120 години от рождението на Дора Габе*. Юбилеен сборник. Научни доклади и спомени. Добрич: Фабер, 120–135.
- МИТЕВА, К., 2024. *Дора Габе и Добруджа*. „Мене Добруджа ме създаде“. Добрич: Матадор 74.
- НИКОЛЧИНА, М., 2002. *Родена от главата*. София: СемаРШ.
- ПЕНЧЕВА, Р., 2010. Дора Габе и еврейството. В: МИТЕВА, К.; ПАСКАЛЕВА, М. (ред.) *120 години от рождението на Дора Габе*. Юбилеен сборник. Научни доклади и спомени. Добрич: Фабер, 109–119.

REFERENCES

- VELICHKOV, P., 2013. 11. Karaliychev ponizhava Dora Gabe v sluginya. V: *Prototipi i geroi: tayni, zagadki, sadbi*. Sofia: Iztok-Zapad, 2013, 126–37.
- VARTUNINSKA, R., 2010. Malchaniето v tvorchestvoto na Dora Gabe. V: MITEVA, K.; PASKALEVA, M. (red). *120 godini ot rozhdenieto na Dora Gabe*. Yubileen sbornik. Nauchni dokladi i spomeni. Dobrich: 2010: Faber, 229–236.
- IVANOVA, M., 2010. „Dabove prastari, pradedi vekovni!“. V: MITEVA, K.; PASKALEVA, M. (red). *120 godini ot rozhdenieto na Dora Gabe*. Yubileen sbornik. Nauchni dokladi i spomeni. Dobrich: Faber, 156–164.
- KUZMOVA-ZOGRAFOVA, K., 2010. Mnogolikata Dora Gabe. Verskata, etnicheskata I natsionalnata identichnost na poetesata. V: MITEVA, K., PASKALEVA, M. (red). *120 godini ot rozhdenieto na Dora Gabe*. Yubileen sbornik. Nauchni dokladi i spomeni. Dobrich: Faber, 120–135.
- MITEVA, K., 2024. *Dora Gabe i Dobrudzha*. „Mene Dobrudzha me suzdate“. Dobrich: Matador 74.
- NIKOLCHINA, M., 2002. *Rodena ot glavata*. Sofia: SemaRSH.
- PENCHEVA, R., 2010. Dora Gabe i evreystvoto. V: MITEVA, K.; PASKALEVA, M. (red). *120 godini ot rozhdenieto na Dora Gabe*. Yubileen sbornik. Nauchni dokladi i spomeni. Dobrich: Faber, 109–119.

ON A DIFFERENT DORA GABE AND HER DOBRUDJA: CULTURAL CONTEXT AND LITERARY GEOGRAPHY

Abstract: *In this review of the book Dora Gabe and Dobrudzha by Kremena Miteva, we aim to outline the research method and to bring out some productive directions for the enlargement of the poet's literary biography and the thickening*

of the knowledge of the contemporary socio-cultural environment, as well as to outline new thematic kernels in literary comparativistics and sociology with the images of Dobrudzha. Rather than setting a theoretical framework, the researcher demonstrates the heuristic possibilities of a comparative examination of documentary and fictional sources and this pairing is the basis of a contemporary narrative for understanding the relationship between literature, artistic biography and geography. The work presented here is both a valuable scholarly contribution and open to a wide readership.

Keywords: *Dora Gabe; Dobrudzha; literature and geography; archive*

Assoc. Prof. DSc Maya Gorcheva

University of Library Studies and Information Technologies,

119, Tsarigradsko shose Blvd.

1784 Sofia, Bulgaria

ORCID: 0000-0002-4526-6799

E-mail: m.gorcheva@unibit.bg